

*І.П. Катеренчук, В.М. Ждан,
О.І. Катеренчук*

*Вищий державний
навчальний заклад України
«Українська медична
стоматологічна академія»,
м. Полтава*

ДЕПРЕСІЯ ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ ФАКТОР КАРДІОВАСКУЛЯРНОГО РИЗИКУ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ СЕРЦЕВО- СУДИННОГО КОНТИНУУМУ

Резюме

В статті представлені результати обзорного дослідження, присвяченого проблемі депресії як фактора кардіоваскулярного ризику на різних етапах серцево-судинного континуума. Обращено увагу на своєчасне виявлення різних проявів депресії та своєчасну корекцію депресивних розладів.

Ключевые слова

Серцево-судинний континуум, кардіоваскулярний ризик, депресія.

Депресія як складова кардіоваскулярного ризику. Розвиток серцево-судинних захворювань (ССЗ), пов'язаних з атеросклерозом, розглядається з позицій серцево-судинного континууму – своєрідного ланцюга взаємопов'язаних змін від впливу факторів ризику (ФР) до розвитку хронічної серцевої недостатності й термінального ураження серця. У структурі існуючої концепції серцево-судинного континууму психоемоційні та стресові фактори, які часто здійснюють несприятливий вплив на серцево-судинну систему, практично не відображені. Однак, у зв'язку з високою поширеністю в популяції тривожно-депресивних розладів натеper проблеми психічного здоров'я суспільства нерозривно пов'язані з розвитком і прогресуванням ССЗ [4]. В останні роки фахівці все більше звертають увагу на важливість вивчення психосоціального стресу як одного з факторів ризику розвитку ішемічної хвороби серця (ІХС) та її ускладнень [3].

Виявлено, що наявність помірної або важкої депресії асоціюється з підвищеним ризиком розвитку інфаркту міокарда та летальних випадків при ІХС, а також із погіршенням прогнозу після гострого коронарного синдрому [61]. Відзначено, що тривожні розлади, зокрема панічні атаки, часто ускладнюють перебіг ІХС [27].

Пусковим механізмом складових серцево-судинного континууму є розлади нейрогуморальної регуляції судинного тону у вигляді порушення

балансу пресорних і вазодилатуючих факторів. Дослідження останніх років переконливо показали важливу самостійну роль ендотелію й ендотеліальної дисфункції (ЕД) у розвитку ССЗ. Установлено, що однією з важливих складових впливу стресу на серцево-судинну систему, є порушення регуляції метаболізму оксиду азоту та розвиток ЕД [37]. Допускають, що саме через потенціювання ЕД і відбувається реалізація патогенного впливу хронічного стресу на розвиток серцево-судинної патології [51]. У цьому зв'язку важливою є оцінка стресу, тривожно-депресивних розладів та ЕД, як предикторів можливих віддалених серцево-судинних подій.

Опубліковані в останнє десятиріччя роботи свідчать, що наявність супутніх розладів афективного спектра (депресії й тривоги) негативно впливає на перебіг гострого інфаркту міокарда (ГІМ) і прогноз після нього [1, 13]. Це спонукає до активного наукового пошуку причин, які обумовлюють цей взаємозв'язок [15, 67], а також можливостей корекції афективних розладів сучасними психофармакологічними засобами [2, 71].

Вивчення цих аспектів є важливим для оптимізації лікування й реабілітації хворих на ГІМ, оскільки за прогнозами до 2020 р. депресія вийде на друге місце після ішемічної хвороби серця (ІХС) за кількістю загублених років повноцінного життя [11].

Симптоми розладів депресивного спектра виявляють у 10-65% пацієнтів, госпіталізованих із приводу ГІМ, при цьому до 22% із них мають ви-

ражені депресивні розлади [36]. За відсутності спеціального скринінгу депресія при ГІМ часто залишається нерозпізнаною, а клінічно виражена депресія діагностується менше, ніж у 15%, окремі депресивні симптоми – менше, ніж у 25% випадків [7, 40, 79]. За даними С.М. Dickens і співавт. [21], Т. Spijkerman і співавт. [68] фактори ризику розвитку депресії, що виникає до або після ГІМ, відрізняються. До інфаркту міокарда мають значення соціальна ізоляція та високий рівень стресу в пацієнтів незалежно від будь-яких проблем із «фізичним» здоров'ям, після інфаркту міокарда визначальним є наростання тяжкості загальносоматичного стану внаслідок ГІМ за відсутності значущих психосоціальних факторів ризику. Виявлені відмінності, ймовірно, можуть обумовлювати різний вплив попереднього ГІМ і вперше виниклої після ГІМ депресії на перебіг постінфарктного періоду та прогноз, а також різну успішність терапії цих станів.

Патофізіологічні механізми взаємозв'язку депресії та ІХС. На даний час немає концепцій, які вичерпно пояснюють механізми взаємозв'язку депресії та ІХС. Заслужують на увагу спостереження J.B. Dijkstra та співавт. [23], G. Charagain і співавт. [18], в яких продемонстровано, що когнітивний профіль пацієнтів із «великою» депресією після ГІМ відрізняється від цього ж профілю при депресіях, не пов'язаних із патологією негативно впливу депресії на перебіг і прогноз при ГІМ. У літературі аналізуються дві великі групи факторів, які, ймовірно, обумовлюють такі взаємозв'язки.

До першої групи належать прямі патофізіологічні фактори, до другої – непрямі, «поведінкові» реакції, які модифікують інші фактори ризику ІХС і знижують прихильність пацієнтів щодо призначеної терапії.

Відомо, що в цереброспинальній рідині пацієнта з депресією підвищений вміст кортикотропін-релізінг фактора (КРФ), який виробляється в гіпоталамусі [33]. Впливаючи на рецептори передньої частки гіпофізу, КРФ стимулює збільшення синтезу та вивільнення адренкортикотропного гормону (АКТГ), який, у свою чергу, призводить до гіпертрофії кори надниркових залоз, стимуляції вивільнення глюкокортикоїдів (кортизолу) з кори й катехоламінів (норадреналін) із мозкового шару надниркових залоз.

У нормі ці процеси – нетривалі, оскільки гіпоталамо-гіпофізарно-надниркова система (ГГНС) регулюється за механізмом негативного зворотного зв'язку.

Установлено, що в передній долі гіпофіза локалізуються глюкокортикоїдні рецептори, які відіграють ключову роль у гальмуванні ГГНС і подальшій секреції глюкокортикоїдів в умовах стресу [25, 58], однак при депресії цей механізм зворотного зв'язку, мабуть, не спрацьовує [78].

Надлишкова активація ГГНС – характеризується збільшенням рівня кортизолу в плазмі крові, притупленням реакції АКТГ на введення КРФ, відсутністю пригнічення секреції кортизолу після введення дексаметазону [67].

Крім того, відзначаються дисліпідемія, підвищення артеріального тиску (АТ), ендотеліальна дисфункція й інгібування процесів нормального загоєння. Пролонгація загоєння некротизованого міокарда, ймовірно, може негативно позначатися на процесах ремоделювання лівого шлуночка після ГІМ.

У пацієнтів із депресією відзначаються гіперактивнація симпато-адреналової системи (САС), підвищення рівня циркулюючого в плазмі норадреналіну [16, 31, 62], що призводить до тахікардії, підвищення споживання міокардом кисню, змінами в системі гемостазу й, одночасно з гіперкортизономією, до артеріальної гіпертонії. Крім того, виявлено, що надмірна симпатична активація може призводити до важкої зворотної систолічної дисфункції лівого шлуночка навіть у пацієнтів без ІХС [75].

Крім активації ГГНС і САС, у пацієнтів із депресією визначається дисбаланс діяльності ланок автономної нервової системи, що виявляються при вивченні варіабельності ритму серця (ВРС), і також може негативно впливати на прогноз у цих хворих [5].

Установлено, що відмінності тимчасових інтервалів між послідовними серцевими скороченнями визначаються, головним чином, модулюючими впливами автономної нервової системи на синусний вузол. ВРС, таким чином, відображає баланс між симпатичним і парасимпатичним її відділами; низька ВРС передбачає підвищення активності симпатичних або зниження парасимпатичних модуляцій, або одночасні зміни в цих ланках вегетативної нервової системи [38].

Установлено також, що в пацієнтів з ІХС зниження ВРС прогностично несприятливе й асоціюється з підвищенням частоти виникнення шлуночкової тахікардії [15] і смертності [72].

Ще одним можливим механізмом, який визначає взаємозв'язок депресії та ГІМ, є порушення діяльності серотонінергічної системи організму. Як відомо, серотонін провокує агрегацію тромбоцитів, судинний спазм і гіперплазію гладком'язових клітин судинної стінки і, крім того, володіє центральними симпатоінгібуючими властивостями [19].

Відповідно до проведених досліджень поліморфізму гена-переносника серотоніну, установлено, що гомозиготний домінантний генотип SS є захисним, а рецесивний LL – навпаки, таким, що сприяє розвитку ГІМ. Відзначено, що генотип LL може сприяти також розвитку депресії та зростанню частоти серцевих скорочень (ЧСС) і рівня артеріального тиску (АТ) на психологічний стрес [47, 74].

Крім того, згідно з однією з домінуючих на цей момент теорій, рівень серотоніну в центральній нервовій системі при депресії знижується, що

призводить, зокрема, до посилення симпатичного тонусу [52, 55], проте єдиної думки з цього питання в літературі немає [53].

З іншого боку, при ГІМ відбувається індукція 5-НТ₄-рецепторів до серотоніну, розташованих у передсердях і шлуночках серця [56]. Стимуляція цих рецепторів збільшує скоротливу здатність міокарда [41], що може перешкоджати розвитку серцевої недостатності. Відповідно, недостатня стимуляція 5-НТ₄-рецепторів в умовах підвищеного симпатичного тонусу може обумовлювати більш ранній розвиток скорочувальної дисфункції міокарда й призводити до формування ХСН, що значно погіршує прогноз. Ця теорія потребує, однак, експериментального та клінічного підтвердження.

Серед можливих механізмів, що пояснюють зв'язок депресії та ІХС, обговорюються також порушення в згортальній системі крові [10, 49]. У хворих із депресією відзначаються значні дефекти фізіологічних характеристик тромбоцитів, включаючи підвищену реактивність і посилене вироблення тромбоцитарного фактора 4 і β-тромбоглобуліну [44, 45, 54, 66], хоча це підтверджується не всіма авторами [53].

Порівняно нещодавно розпочато дослідження імунної системи організму й системного запалення як потенційних біологічних факторів, залучених до механізму взаємозв'язку депресії та ІХС. Відомо, що ізольоване підвищення рівня С-реактивного білка (С-РБ), що є неспецифічним маркером системного запалення, особливо в поєднанні з підвищенням рівня інтерлейкіну-6 (ІЛ-6) і фактора некрозу пухлини-α (ФНП-α), збільшує ризик клінічної маніфестації ІХС, є предиктором розвитку ГІМ, ХСН і кардіальної смерті [17, 20].

В останні роки з'ясовано, що симптоми депресії асоціюються з широким спектром показників функціонального стану імунної системи, включаючи збільшення кількості лейкоцитів у периферичній крові (особливо нейтрофілів і моноцитів), зниження кількості лімфоцитів, збільшення продукції прозапальних цитокінів (ІЛ-6, ФНП-α) і гострофазових білків (С-РБ), підвищення чутливості міокарда до кардіотоксичної дії ФНП-α [43, 57], однак дані літератури інколи мають суперечливий характер [81, 82]. Депресія також асоціюється зі зниженням функціональної активності імунної системи та зменшенням активації клітин-кілерів і проліферації лімфоцитів у відповідь на мітогенну стимуляцію і, ймовірно, зі зниженням системної чутливості до глюкокортикоїдів, що беруть участь у купіруванні запальних реакцій [39].

Раніше відзначалося, що, крім прямих патогенетичних впливів депресії на серцево-судинну систему, є й непрямі, «поведінкові» ефекти, причому деякими авторами [60, 75] вони віднесені до чільних механізмів негативного впливу депресії на перебіг і прогноз ІХС.

Установлено те, що комплаєнс у пацієнтів із супутньою депресією гірший, ніж у пацієнтів без депресії: вони менш прихильні до призначеної їм терапії, рідше відмовляються від куріння, а хворі на цукровий діабет гірше контролюють глікемію, що, втім, визнається не всіма авторами [92]. У роботі J. Bunde та співавт. [12] встановлено, що хворі на ГІМ із депресією пізніше звертаються за медичною допомогою, ніж пацієнти без депресії, що може впливати на можливості терапії (наприклад, проведення тромболізу) і прогноз у таких пацієнтів.

У цілому, доводиться визнати, що, незважаючи на значні успіхи, досягнуті в останні роки, ні одна з наведених моделей не може претендувати на роль єдиної гіпотези, яка б пояснювала патофізіологічні механізми, що пов'язують ІХС і депресію, залишаючи широке поле для подальших досліджень у цій галузі.

Серцево-судинні захворювання як фактор ризику депресивних розладів. Приблизно у 20% пацієнтів з ішемічною хворобою серця або застійною серцевою недостатністю виявляють великі депресивні розлади. Інші хворі цієї вибірки мають як мінімум протягом двох тижнів малий депресивний розлад (2-4 симптоми) [32, 35, 63].

В останні роки все частіше почали з'являтися окремі повідомлення про те, що перші депресивні епізоди розвиваються слідом за виникненням серцево-судинного захворювання. Це призвело до формування гіпотези про те, що серцево-судинні захворювання є тригером розвитку депресії.

Гіпотеза судинної депресії припускає, що порушена перфузія лімбічної системи або важливих відділів кори може обумовити розвиток депресивних розладів [6]. Оскільки в деяких недавніх дослідженнях встановлено високий відсоток «безсимптомних інфарктів» у літніх хворих із депресією, вважають, що латентна васкулярна хвороба може бути пов'язана з новими симптомами депресії [8].

Депресивні розлади як фактор ризику захворювань й смертності від серцево-судинних захворювань. Депресія є незалежним фактором підвищення ризику як виникнення серцево-судинного захворювання [76], так і прогресування існуючої патології коронарних судин [77]. За даними van Melle et al. [73], що ґрунтуються на аналізі 22 досліджень кінцевих точок ІМ, депресія більше, ніж у два рази збільшує загальну смертність і смертність від серцево-судинних захворювань, а також частоту виникнення серцево-судинної патології.

В аналогічному огляді, що включав аналіз 20 досліджень кінцевих точок ішемічної хвороби ризик смертності від серцево-судинних захворювань, обумовлених депресією, протягом 2-х років був після виявлення депресії вищим, ніж у перші 6 місяців [9].

Незважаючи на різноманітні методологічні від-

мінності, результати практично всіх досліджень дають підстави вважати, що депресія є фактором ризику як розвитку, так і прогресування серцево-судинних захворювань [29, 30].

Хоча помірні депресивні розлади підвищують смертність, більш важкі форми депресії її суттєво збільшують. На «дозозалежний» ефект вказують численні дослідження [24, 77], і навіть мінімальні симптоми депресії підвищують рівень смертності хворих у післяінфарктному періоді [13].

Існують тісні кореляційні зв'язки між тяжкістю депресивних симптомів і летальним результатом протягом 6 місяців. Незважаючи на те, що вплив депресії на серцеву недостатність вивчався рідко, є підтверджені дані, які свідчать про незалежний вклад депресії в ризик смертності [26].

Небагато відомо про патофізіологічні механізми, які лежать в основі зв'язку між виникаючою після розвитку гострого інфаркту міокарда депресією, і збільшенням захворюваності та смертності для того, щоб пояснити цей зв'язок і запропонувати профілактичні та інші заходи, що включають: поведінкові фактори ризику (тютюнопаління, малорухливий спосіб життя), недотримання режиму терапії, підвищення рівнів запальних цитокінів, активацію тромбоцитів.

Депресивні розлади в післяінфарктному періоді. Депресія збільшує імовірність смерті пацієнтів, що перенесли інфаркт більше, ніж у три рази впродовж подальших 6 місяців [35, 63].

До нинішнього часу лише в небагатьох серцево-судинних центрах кардіологи проводять цілеспрямоване виявлення депресії, що супроводжує інфаркт міокарда, хоча великий депресивний розлад виникає у 15-30% хворих із гострим коронарним синдромом. За даними Frasure-Smith et al. (1995) [28], великий депресивний розлад у постінфарктних хворих істотно підвищує ризик смерті в перші 6 місяців.

Існують переконливі докази того, що наявність депресивних симптомів є чинником, який підвищує ризик смертності в післяінфарктному періоді (протягом подальших 18 місяців) [14, 29, 32, 69-72]. Депресія також у три рази збільшує ймовірність того, що пацієнт із будь-яким хронічним захворюванням, протягом трьох місяців перестане дотримуватися режиму терапії [42]. За даними мета-аналізу [73], депресія в постінфарктному періоді у 2,5 рази підвищує ризик загальної смертності, а також ризик появи серцево-судинної патології [64, 65]. Крім того, депресія у таких хворих є основною причиною неповного одужання, зниження якості життя, відтермінованого повернення на роботу, недотримання режиму терапії та зневаження реабілітаційними заходами [46].

Вважається, що приблизно кожен п'ятий пацієнт у постінфарктному періоді страждає на депресію.

Тільки половина з усіх хворих на депресію отримує якусь терапію, і лише в п'ятій частини хворих вона є ефективною. Нелікована депресія часто стає причиною неефективності терапії хронічних соматичних захворювань і, зокрема, патології серця [42].

Пацієнти, а також лікарі первинної медичної мережі, які протягом багатьох років допомагають їм справлятися з хронічними захворюваннями, потребують ефективних стратегій для запобігання депресії.

Таким чином, депресія є незалежним фактором ризику розвитку різноманітних проявів кардіальної патології та взаємно обтяжуючим синдромом. Вона вносить суттєвий вклад у розвиток коронарних подій і швидкості просування пацієнтів по складових серцево-судинного континууму.

Своєчасна діагностика депресивних розладів і їхня корекція є складовою успішної терапії пацієнтів із серцево-судинними ризиками на всіх етапах – починаючи від розвитку захворювання до його термінальної стадії.

Список використаної літератури

1. Корнетов Н.А., Лебедева Е.В. Депрессивные расстройства у пациентов, перенесших инфаркт миокарда// Психиатрия и психофармакотерапия.-2003.-V.5. - P.195-198.
2. Погосова Г.В., Жидко Н.И., Михеева Т.Г., Байчоров И.Х. Клиническая эффективность и безопасность циталопрама у больных с депрессией после перенесенного инфаркта миокарда// Кардиология. - 2003. - №1. - С. 24-29.
3. Серцево-судинні захворювання. Рекомендації з діагностики, профілактики та лікування/ За ред. В.М. Коваленка, М.І. Лутая. - К: МО-РІОН, 2011. - 407 с.
4. Чазов Е.И. Клинико-эпидемиологическая программа изучения депрессии в кардиологической практике: у больных артериальной гипертензией и ишемической болезнью сердца (КООРДИНАТА): результаты многоцентрового исследования / Е.И. Чазов, Р.Г. Оганов, Г.В. Погосова // Кардиология. - 2007. - №3. - С. 28-37.
5. Agelink M.W., Boz C., Ullrich H. et al. Relationship between major depression and heart rate variability. Clinical consequences and implications for antidepressive treatment// Psychiatry Res. - 2002. - V.113. - P. 139-149.
6. Alexopoulos G. Vascular disease, depression, and dementia// J. Am. Geriatr. Soc. - 2003. - V.51. - P. 1178-1180.
7. Amin A.A., Jones A.M.H., Nugent K. et al. The prevalence of unrecognized depression in patients with acute coronary syndrome// Am. Heart J. - 2006. - V.152. - P. 928-934.
8. Baldwin R., O'Brien J. Vascular basis of late-onset depressive disorder// Br. J. Psychiatry. - 2002. - V.180. - P. 157-160.
9. Barth J., Schumacher M., Herrmann-Lingen C. Depression as a risk factor for mortality in patients with coronary heart disease: A meta analysis// Psychosom. Med. - 2004. - V.66. - P. 802-813.
10. Bruce E.C., Musselman D.L. Depression, alterations in platelet function, and ischemic heart disease// Psychosom. Med. - 2005. - V.67. - Suppl 1. - S. 34-36.
11. Brundtland G.H. Mental health in the 21st century. Bulletin of the World Health Organization. - 2000. - V.78. - P. 411.
12. Bunde J., Martin R. Depression and prehospital delay in the context of myocardial infarction// Psychosom. Med. - 2006. - V. 68. - P. 51-57.
13. Bush D.E., Ziegelstein R.C., Patel U.V. et al. Post-myocardial infarction depression. Evidence Report/Technology Assessment No. 123. (Prepared by

- the Johns Hopkins University Evidence-based Practice Center under Contract No. 290-02-0018.)AHRQ Publication No. 05-E018-2. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality. May 2005.
14. Carney R.M., Freedland K.E., Miller G.E., Jaffe A.S. Depression as a risk factor for cardiac mortality and morbidity. A review of potential mechanism// *J. Psychosom. Res.* - 2002. - V. 53. - P. 897-902.
  15. Carney R.M., Freedland K.E., Veith R.C. Depression, the autonomic nervous system, and coronary heart disease// *Psychosom. Med.* - 2005. - V.67. - Suppl 1. - S. 29-S33.
  16. Carney R.M., Freedland K.E. et al. Ventricular tachycardia and psychiatric depression in patients with coronary artery disease// *Am. J. Med.* - 1993. - V.95. - P. 23-28.
  17. Cesari M., Penninx B.W., Newman A.B. et al. Inflammatory markers and onset of cardiovascular events: results from the Health ABC study// *Circulation.* - 2003. - V.108. - P. 2317-2322.
  18. Chapagain G., Rajbhandari K.C., Sharma V.D. A study of symptom profile of depression following myocardial infarction// *Nepal Med. Coll. J.* - 2003. - V.5. - P. 92-94.
  19. Coto E., Reguero J.R., Alvarez V. et al. 5-Hydroxytryptamine 5-HT_{2A} receptor and 5-hydroxytryptamine transporter polymorphisms in acute myocardial infarction// *Clinical Science.* - 2003. - V.104. - P. 241-245.
  20. Danesh J., Wheeler J.G., Hirschfield G.M. et al. C-reactive protein and other circulating markers of inflammation in the prediction of coronary heart disease// *N.Engl. J. Med.* - 2004. - V.350. - P. 1387-1397.
  21. Dickens Ch., Percival C., McGowan L. et al. The risk factors for depression in first myocardial infarction patients// *Psychol. Med.* - 2004. - V.34. - P. 1083-1092.
  22. DiMatteo M.R., Lepper H.S., Croghan T.W. Depression is a risk factor for noncompliance with medical treatment// *Arch Intern Med* 2000;160: 2101-2107.
  23. Dijkstra J.B., Strik J.J.M.H. et al. Atypical cognitive profile in patients with depression after myocardial infarction// *J. Affect Disord.* - 2002. - V.70. - P.181-190.
  24. Drago S., Bergerone S., Anselmino M. et al. Depression in patients with acute myocardial infarction: Influence on autonomic nervous system and prognostic role. Results of a five - year follow - up study// *Int. J. Cardiol.* - 2007. - V. 115. - P. 46-51.
  25. Jacobson L., Sapolsky R.M. The role of the hippocampus in feedback regulation of the hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis// *Endocr. Rev.* 1991. - V.12. - P. 118-134.
  26. Junger J., Schellberg D., Muller Tasch T. et al. Depression increasingly predicts mortality in the course of congestive heart failure// *Eur. J. Heart Fail.* - 2005. - V.7. - P. 261-267.
  27. Eaker E.D. Tension and anxiety and the predictor the 10-years incidence of coronary heart disease, atrial fibrillation, and total mortality: The Framingham Offspring Study / E.D.Eaker, L.M.Sullivan, M.Kelly-Hayes // *Psychosom. Med.* - 2005. - № 67. - P. 692-696.
  28. Frasure-Smith N., Lesperance F., Talajic M. Depression and 18-month prognosis after myocardial infarction// *Circulation.* - 1995. - V.91. - P. 999-1005.
  29. Frasure-Smith N., Lesperance F. Depression and other psychological risks following myocardial infarction// *Arch. Gen. Psychiatry.* - 2003. - V.60. - P. 627-636.
  30. Frasure-Smith N., Lesperance F. Reflections on depression as a cardiac risk factor// *Psychosom. Med.* - 2005. - V.67. - S 19-25.
  31. Fouad F.M., Tarazzi R.C., Gerrario C.M. et al. Assessment of parasympathetic control of heart rate by a noninvasive method// *Am. J. Physiol.* - 1984. - V.246. - P. 838-853.
  32. Freedland K., Rich M., Skala J. et al. Prevalence of depression in hospitalized patients with congestive heart failure// *Psychosom. Med.* - 2003. - V.65. - P. 119-128.
  33. Gillespie Ch.F., Nemeroff Ch.B. Hypercortisolemia and depression// *Psychosom. Med.* - 2005. - V.67. - Suppl 1. - S. 26-S28.
  34. Glassman A.H., Helzer J.E., Covey L.S. et al. Smoking, smoking cessation, and major depression// *JAMA.* - 1990. - V.264. - P. 1546-1549.
  35. Glassman A., Shapiro P. Depression and the course of coronary artery disease// *Am. J. Psychiatry.* - 1998. - V.155. - P. 4-11.
  36. Guck T.P., Kavan M.G., Elsasser G.N., Barone E.J. Assessment and treatment of depression following myocardial infarction// *Am. Fam. Physician.* - 2001. - V.64. - P. 641-664.
  37. Gottdiener J.S. Effects of mental stress on flow-mediated brachial arterial dilation and influence of behavioral factors and in subjects without cardiovascular disease / J.S.Gottdiener, W.J.Kop, E.Hausner // *Amer.J. of Cardiol.* - 2003. - № 92. - P. 687-691.
  38. Heart rate variability: standards of measurement, physiological interpretation and clinical use. Task Force of the European Society of Cardiology and the North American Society for Pacing and Electrophysiology// *Circulation.* - 1996. - V.93P. - P. 1043-1065.
  39. Herbert T.B., Cohen S. Depression and immunity: a meta-analytic review// *Psychol. Bull.* - 1993. - V.113. - P. 472-486.
  40. Huffman J.C., Smith F.A., Blais M.A. et al. Recognition and treatment of depression and anxiety in patients with acute myocardial infarction// *Am. J. Cardiol.* - 2006. - V.98. - P. 319-324.
  41. Kaumann A.J. Gs protein-coupled receptors in human heart. In: Kenakin T., Angus J.A., editors. *The pharmacology of functional, biochemical, and recombinant receptor systems.* Berlin: Springer-Verlag, 2000. - P. 73-116.
  42. Kessler R.C., Berglund P., Demler O. et al. The epidemiology of major depressive disorder: Results from the National Comorbidity Study Replication (NCS R)// *JAMA.* - 2003. - V.289. - P. 3095-3105.
  43. Kop W.J., Gottdiener J.S. The role of immune system parameters in the relationship between depression and coronary artery disease// *Psychosom. Med.* - 2005. - V.67. - Suppl 1. - S 37-S41.
  44. Kuijpers P.M., Hamulyak K., Strik J.J. et al. Beta-thromboglobulin and platelet factor 4 levels in postmyocardial infarction patients with major depression// *Psychiatry. Res.* - 2002. - V.109. - P. 207-210.
  45. Laghrissi-Thode F., Wagner W.R., Pollack B.G. et al. Elevated platelet factor 4 and b-thromboglobulin plasma levels in depressed patients with ischemic heart disease// *Biol. Psychiatry.* - 1997. - V.42. - P. 290-295.
  46. Lane D., Carroll D., Ring C. et al. Predictors of attendance at cardiac rehabilitation after myocardial infarction // *J. Psychosom. Res.* - 2001. - V.51. - P. 497-501.
  47. Lesch K.P., Bengel D., Heils A. et al. Association of anxiety-related traits with a polymorphism in the serotonin transporter gene regulatory region// *Science.* - 1996. - V.274. - P. 1527-1531.
  48. Lustman P.J., Anderson R.J., Freedland K.E. et al. Depression and poor glycemic control: a meta-analytic review of the literature// *Diabetes Care.* - 2000. - V.23. - P. 934-942.
  49. Markovitz J.H., Matthews K.A. Platelets and coronary heart disease: potential psychophysiological mechanism// *Psychosom Med* 1991;53: 643-68.
  50. Schins A., Honig A., Crijns H. et al. Increased coronary events in depressed cardiovascular patients: 5-HT_{2A} receptor as missing link// *Psychosom. Med.* - 2003. - V.65. - P. 729-737.
  51. Martens E.J., Denollet J., Pedersen S.S. et al. Relative lack of depressive cognitions in post-myocardial infarction depression// *J. Affect. Disord.* - 2006. - V.94. - P. 231-237.
  52. Matthews K.A. Interactions between autonomic nervous system activity and endothelial function: a model for the development of cardiovascular disease / K.A. Matthews, K.F. Harris // *Psychosom. Med.* - 2004. - № 66. - P. 153-164.
  53. Meltzer H., Lowy M.T. The serotonin hypothesis of depression. In: Meltzer H., editor// *Psychopharmacology: the third generation of progress.* New York: Raven Press. - 1987. - P. 513-526.
  54. McFarlane A., Kamath M.V., Fallen E.L. et al. Effect of sertraline on the recovery rate of cardiac autonomic function in depressed patients after acute myocardial infarction// *Am. Heart J.* - 2001. - V.142. - P. 617-623.
  55. Musselman D.L., Marzec U., Davidoff M. et al. Platelet activation and secretion in patients with major depression compared to patients with atherosclerosis or renal dialysis treatment// *Depression.* - 2002. - V.15. - P. 91-101.

56. Nakatani D., Sato H., Sakata Y. et al. Influence of serotonin transporter gene polymorphism on depressive symptoms and new cardiac events after acute myocardial infarction// *Am. Heart J.* - 2005. - V.150. - P. 652-658.
57. Ovigstad E., Brattelid T., Sjaastad I. et al. Appearance of a ventricular 5-HT₄ receptor-mediated inotropic response to serotonin in heart failure // *Cardiovasc. Res.* - 2005. - V.65. - P. 869-878.
58. Pasic J., Levy W.C., Sullivan M.D. Cytokines in depression and heart failure// *Psychosom. Med.* - 2003. - V.65. - P. 181-193.
59. Plotsky P.M., Owens M.J., Nemeroff C.B. Psychoneuroendocrinology of depression: hypothalamic-pituitary-adrenal axis. *Psychiatr. Clin. North Am.* - 1998. - V.21. - P. 293-307.
60. Rieckmann N., Kronish I.M., Haas D. et al. Persistent depressive symptoms lower aspirin adherence after acute coronary syndromes// *Am. Heart J.* - 2006. - V.152. - P. 922-227.
61. Romanelli J., Fauerbach J.A., Bush D.E., Ziegelstein R.C. The significance of depression in older patients after myocardial infarction // *J. Am. Geriatr. Soc.* - 2002. - V.50. - P. 817-822.
62. Rosengren A. Interheart investigators. Association of psychosocial risk factors with risk of acute myocardial infarction in 11119 cases and 13648 controls from 52 countries (the Interheart study): case-control study // *Lancet.* - 2004. - №364. - P. 953-962.
63. Roy A., Pickar D., De Jong J. et al. Norepinephrine and its metabolites in cerebrospinal fluid, plasma and urine: relationship to hypothalamic-pituitary-adrenal axis function in depression // *Arch. Gen. Psychiatry.* - 1988. - V.45. - P. 849-857.
64. Rudisch B., Nemeroff C. Epidemiology of comorbid coronary artery disease and depression // *Biol. Psychiatry.* - 2003. - V.54. - P. 227-240.
65. Rugulies R. Depression as a predictor of coronary heart disease// *Am.J.Prev. Med.* - 2002. - V.23. - P. 51-61.
66. Schleifer S.J., Macari-Hinson M.M., Coyle D.A. et al. The nature and course of depression following myocardial infarction// *Arch. Intern. Med.* - 1989. - V.149. - P. 1785-1789.
67. Serebruany V.L., Glassman A.H., Malinin A.I. et al. Platelet/endothelial biomarkers in depressed patients treated with the selective serotonin reuptake inhibitor sertraline after acute coronary events. The Sertraline ntiDepressant Heart Attack Randomized Trial (SADHART) platelet substudy// *Circulation.* - 2003. - V.108. - P. 939-944.
68. Sheps D.S., Rozansky A. From feeling blue to clinical depression: exploring the pathogenicity of depressive symptoms and their management in cardiac practice // *Psychosom. Med.* - 2005. - V. 67. - Suppl 1. - S 2-55.
69. Spijkerman T.A., de Jonge P., van den Brink R.H.S. et al. Depression following myocardial infarction: first-ever versus ongoing and recurrent episodes// *Gen. Hosp. Psychiatry.* - 2005. - V.27. - P. 411-417.
70. Spijkerman T.A., van den Brink R.H.S., Jansen J.H.C. et al. Who is at risk of postMI depressive symptoms// *J. Psychosom. Res.* - 2005. - V.58. - P. 425-432.
71. Strik J.J.M.H., Honig A., Lousberg R. et al. Clinical correlates of depression following myocardial infarction // *J. of Psychiatry in Medicine.* - 2001. - V.31. - P. 255-264.
72. The ENRICHD Investigators. Effects of treating depression and low perceived social support on clinical events after a myocardial infarction: the Enhancing Recovery in Coronary Heart Disease Patients (ENRICHD) randomized trial // *JAMA.* - 2003. - V.289. - P. 3106-3116.
73. Vaishnav S., Stevenson R., Marchant B. et al. Relation between heart rate variability early after acute myocardial infarction and long-term mortality // *Am. J. Cardiol.* 1994. - V.73. - P. 653-657.
74. Van Melle J.P., de Jonge P., Spijkerman T.A. et al. Prognostic association of depression following myocardial infarction with mortality and cardiovascular events: A meta-analysis// *Psychosom. Med.* - 2004. - V.66. - P. 814-822.
75. Williams R.B., Marchuk D.A., Gadde K.M. et al. Central nervous system serotonin function and cardiovascular responses to stress. *Psychosom. Med.* - 2001. - V.63. - P. 300-305.
76. Wittstein I.S., Thieman D.R., Lima J.A.C. et al. Neurohumoral features of myocardial stunning due to sudden emotional stress // *N. Engl. J. Med.* - 2005. - V.352. - P. 539-548.
77. Wulsin L., Singal B. Do depressive symptoms increase the risk for the onset of coronary disease? A systematic quantitative review // *Psychosom. Med.* - 2003. - V.65. - P. 201-210.
78. Wulsin L.R. Is depression a major risk factor for coronary disease? A systematic review of the epidemiologic evidence // *Harv. Rev. Psychiatry.* - 2004. - V.12. - P. 79-93.
79. Young E.A., Haskett R.F., Murphy-Weinberg V. et al. Loss of glucocorticoid fast feedback in depression // *Arch. Gen. Psychiatry.* - 1991. - V.48. - P. 693-699.
80. Ziegelstein R.C., Kim S.Y., Kao D. et al. Can doctors and nurses recognize depression in patients hospitalized with an acute myocardial infarction in the absence of formal screening? *Psychosom. Med.* - 2005. - V.67. - P. 393-397.

DEPRESSION AS AN INDEPENDENT FACTOR OF CARDIOVASCULAR RISK AND ITS ROLE ON DIFFERENT STAGES OF THE CARDIOVASCULAR CONTINUUM

I.P. Katerenchuk, V.M. Zhdan, O.I. Katerenchuk

Summary

The article discusses the importance of depression as a cardiovascular risk factor at different stages of the cardiovascular continuum. Attention is paid to the well-timed identification of the various manifestations of depression and to the well-timed correction of depressive disorders.

Keywords: cardiovascular continuum, cardiovascular risk, depression.